

Brosjyre m. 1

Brosjyre m. 1
Brosjyre Nr 1

RETTSOPPGJØRET MED LANDSSVIKERNE

INSTITUTT FOR NORSK
OKKUPASJONSHISTORIE

5533

utg. 1945

Brosjyren er utarbeidet etter Justisdepartementets anmodning
av en komité av norske jurister i Stockholm

17871

Brosjyre Nr 1

INSTITUTT FOR NORSK
OKKUPASJONSHISTORIE

RETTSOPPGJØRET MED LANDSSVIKERNE

INSTITUTT FOR NORSK
OKKUPASJONSHISTORIE

Brosjyren er utarbeidet etter Justisdepartementets anmodning
av en komité av norske jurister i Stockholm

RETTSOPPGJÖRET MED LANDSSVIKERNE.

I.

Rettsoppgjøret med de landsmenn som under krigen og okkupasjonen har sveket sitt land og gått fienden tilhånde med råd og dåd er en av de største rettsoppgaver vårt land noensinde har hatt. Det er et av de viktigste og kanskje også et av de vanskeligste av de rettsproblemer som okkupasjonen har skapt. Ved siden derav kommer rettsoppgjøret med de tyskere og deres hjelpere som under krigen og okkupasjonen har foretatt rettsstridige overgrep av forskjellig art overfor nordmenn og norske interesser i Norge og annetsteds. Dette sistnevnte rettsoppgjør med tyskerne og deres utenlandske medhjelpere vil også tildels finne sted ved norske domstole, selvom de mest graverende tilfeller eller iallfall tilfeller av større internasjonal rekkevidde antagelig vil bli behandlet av internasjonal straffedomstol.

Denne framstilling tilsikter å gi en oversikt over rettsoppgjøret med de norske landssvikerne. Oppgjøret med de andre krigsforbrytere vil bli holdt utenfor.

II.

Alminnelige bemerkninger.

Det er overordentlig viktig at rettsoppgjøret med landssvikerne blir gjennomført på en effektiv og rettferdig måte. Under okkupasjonen har landssvikerne bistått fienden med å bryte ned vårt gamle rettssamfund. Makt og vold har vært satt i rettens sted. Under disse forhold har det gitt vår frihetskamp en særlig styrke at den også har vært en kamp for de rettsprinsipper som vårt demokratiske samfund har vært bygget på.

Det er av den største viktighet at det norske folks respekt for rett og uvilje mot selvtækt og vilkårlighet samler folket også når vi igjen er herre i vårt eget hus og skal foreta oppgjøret med de landsmenn som har opptrått som forrädere og har trått retten under fot. Det er *da* vi virkelig har høve til å vise at vi er et folk som vil gå rettens og rettferdighetens vei. Ett rettsoppgjør må ikke bare være strengt og raskt. Det må først og fremst være rettferdig, hvis det skal kunne betegnes som et virkelig rettsoppgjør. Under en langvarig okkupasjon som den vi har hatt, vil det oppstå meget og berettiget hat og hevnfølelse og en sterk fristelse til selvtækt. Hos mange, selv blant de beste, må man regne med adskillig forvirring med hensyn til retts- og lojalitetsbegreper.

Det er rettssamfundet som skal slå ned på forbrytelsen, ikke den enkelte borger. Vår tusenårige rettsoppfatning har fått sitt uttrykk i grunnlovens paragraf 96: »Ingen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom.» Det er dette som er rettskultur i motsetning til det vi har sett fra våre fiender i disse 5 år.

Under slike forhold er det overordentlig viktig, at vårt rettsapparat kan mestre den vanskelige situasjon alt fra første øyeblikk av, slik at vi får et virkelig rettslig oppgjør som rammer hvor det skal i samsvar med folkets gamle rettsbevissthet, begrenser selvtakt i størst mulig utstrekning og gjennomføres med den tilstrekkelige raskhet. En lykkelig gjennomførelse av dette vil være avgjørende for om retten igjen skal få sitte i høysetet, slik som vi er vant til å ha det og ønsker å ha det. Det er også viktig for vårt ansikt utad, for oppfyllelsen av vårt ønske om å ordne opp sakene i vårt land selv uten å skape berettiget kritikk eller begrunnet trang til innblanning fra andre.

Det er klart at rettsoppgjøret med landssvikerne ikke vil bli enkelt og lett. Dessverre er det et ikke helt ubetydlig antall nordmenn som på en eller annen måte har stillet seg til fiendens disposisjon, ved grove eller mindre grove forræderske handlinger. Selvfølgelig gjelder det først og fremst å holde oppgjør med de grovere forbrytere og la dem få den strenge straff de fortjener. Men også de forholdsvis mindre alvorlige overtredelser må føre med seg en passende straff. All rettsforfølgning må skje uten persons hensyn. I alle tilfelle må avgjørelsen treffes etter en undersøkelse og saksbehandling som mest mulig garanterer at man får med alt, at man over rettferdighet og tar de hensyn som enhver virkelig rettsutøvelse må ta. Både skjerpende og formildende omstendigheter må komme til sin rett. Domstoler, påtalemyndighet, politi, sakførere o. s. v. vil her stå overfor verdige og vanskelige oppgaver.

Når det er vårt krav at der skal foretas et virkelig rettsoppgjør, betyr det ikke alene at domstolene skal ha det avgjørende ord, at selvtakt skal hindres og at administrative avgjørelser skal begrenses til sitt rette omfang. Det betyder også at domstolenes avgjørelser skal baseres på love som er bygget på holdbare rettslige synsmåter som vi kan vedkjenne oss også når rolige tider kommer og vi ser tilbake. Men ikke minst betyr det at den enkelte sak gis en tilstrekkelig grundig og samvittighetsfull behandling, slik at skyldspørsmålet blir betryggende avgjort og både skjerpende og undskyldende momenter kommer til sin rett. Så sterkt som forholdene har forandret seg fra tid til annen under okkupasjonen vil tidspunktet for forbrytelsen ofte være et viktig moment ved handlingens bedømmelse. Forsyndelser som ble begått i den første tid da rådløshet og usikkerhet gjorde seg gjeldende på mange hold, kan bedømmes forholdsvis mildt, men de vil ofte måtte sees på med en ganske annen strenghet når de er begått etter at den norske front hadde tatt form og bestemte krav var blitt anerkjent. Folk i framtreddende stilling må finne seg i at der stilles særlige krav til dem. Den enkeltes motiv må som ved enhver rettferdig straffeforfølgning tillegges betydning. Vi står her overfor et omfattende register, som spenner

fra hat, hevnlyst, ergjerrighet og vinnesyke til feighet, svakhet og mangel på forstand. For enkelte har presset og faren vært ganske anderledes stor enn for andre.

Rettsoppgjøret med landssvikerne må søkes gjennomført med den størst mulige raskhet. Det er av mange grunner viktig å få avsluttet dette sørgelige kapittel i vår historie snarest mulig. Men raskheten må på den annen side ikke drives så vidt, at den skjer på rettferdighetens bekostning. Skulle det fra noe hold søkes vakt en opinion for en behandlingsmåte som minner om de standretter vi har lært å hate og forakte under okkupasjonen, er det vår plikt å stå imot og å forlange et virkelig rettferdig rettsoppgjør.

Et virkelig rettsoppgjør vil i stor utstrekning være betinget av at hele folket føler sitt ansvar overfor rettens idé. Vårt felles mål må være: *Strenghet mot den som har sveket sitt land, men samtidig rettferdighet og en forsvarlig behandling av den enkelte sak.* En slik forsvarlig behandling skal ikke lede til at de anklagede gis adgang til å sabotere sakene gjennom urimelige forlangender om bevisførsel eller på annen måte. De bestemmelser som Kongen har utferdiget under okkupasjonen tilsikter bl. a., som senere skal bli påvist, å avvise forsøk fra de anklagedes side på å sinke sakene.

III.

Straffebestemmelser fra tiden for okkupasjonen.

De viktigste straffebestemmelser som vil komme til anvendelse ved rettsoppgjøret med landssvikerne har vi i kapittel 8 og 9 i den alminnelige borgerlige straffelov av 1902 og i krigsartiklene i den militære straffelov av samme år.

Kapitel 8 i straffeloven handler om forbrytelser mot statens selvstendighet og sikkerhet. Det rammer bl. a. den som rettsstridig søker å bevirke eller medvirke til at Norge eller noen del av Riket bringes under fremmed herredømme eller innlemmes i en annen stat. Videre den som rettsstridig bærer våpen mot Norge eller i en krig hvor Norge deltar yter fienden bistand med råd eller dåd eller svekker Norges eller noen med Norge forbunden stats stridsevne. I kapitlet settes også straff for den som inngår forbund med en eller flere personer med det formål å utføre noen av de nevnte forbrytelser og en del andre som er nevnt i samme kapittel, eller som offentlig oppfordrer til slike forbrytelser eller innlater seg med en fremmed makt i den hensikt å utøve dem eller i samme hensikt tiltar seg eller utøver noen militær befaling eller samler eller holder samlet krigsfolk eller noen bevestet skare.

En eller flere av disse bestemmelser i kapittel 8 vil kunne anvendes på de fleste handlinger som landssvikerne har foretatt under okkupasjonen. Særlig gjelder dette selvfølgelig den alminnelig formede bestemmelse om å yte fienden bistand med råd eller dåd. Straffen er meget høy. Den går i en rekke tilfelle til fengselsstraff på livstid. For de handlinger som vil

komme mest i forgrunnen under rettsoppgjøret er der satt en minimumsstraff på 3 og i enkelte tilfelle 5 år.

Straffelovens 9. kapitel omhandler forbrytelser mot Norges statsforfatning og statsoverhode. Den mest aktuelle bestemmelse er paragraf 98 som bestemmer at den som søker å bevirke eller å medvirke til at Rikets statsforfatning forandres ved ulovlige midler straffes med hefte i minst 5 år.

Krigsartiklene i den militære straffelov handler om krigsforrederi og blotstillelse av krigsmakten og setter strenge straff. I de alvorligste tilfeller kan dødsstraff idømmes.

IV.

Straffebestemmelser gitt under okkupasjonen.

Under okkupasjonen har Kongen utferdiget anordninger om det forestående rettsoppgjør. Disse anordninger inneholder bl. a. bestemmelser om straffutmåling. De er gitt med hjemmel i grunnlovens paragraff 17 som gir Kongen rett til å gi provisoriske anordninger og Stortingets vedtak på Elverum 9. april 1940, som gir regjeringen fullmakt til å gjøre alle de vedtak som er påkrevet for å vareta rikets interesser, inntil Stortinget igjen kan samles.

Provisorisk anordning av 3. oktober 1941 bestemmer at dødsstraff kan idømmes i tilfeller hvor kapitel 8 og 9 i straffeloven gir adgang til idømmelse av fengsel inntil på livstid. Videre gir den anledning til anvendelse av tvangsarbeid ved siden av fengsel og hefte. Før denne anordning ble gitt eksisterte det ikke dødsstraff i Norge for overtredelser av den alminnelige straffelov. Anordningens bestemmelser rammer ikke, handlinger som er begått før dens utferdigelse.

Samme dag utferdiget Kongen en provisorisk anordning om tillegg til den militære straffelov. Hovedbestemmelsen i den er at dødsstraff kan idømmes og fullbyrdes også etter krigens opphør. Tidligere var ordningen den at der ikke kunne idømmes dødsstraff uten i krigstid og at en dødsdom som var avsagt i krigstid automatisk gikk over til fengsel på livstid, hvis den ikke var fullbyrdet innen krigens opphør. Også denne anordning innfører adgang til å anvende tvangsarbeid. Begge anordninger har visse bestemmelser om tap av statsborgerlige rettigheter.

Provisorisk anordning av 22. januar 1942 innførte bl. a. en ny straff, nemlig tap av almen tillit. Denne anordning er senere opphevet ved anordningen av 15. desember 1944 som inneholder utførlige bestemmelser om det strafferettslige og økonomiske oppgjør med landssvikene.

Ved provisorisk anordning av 3. september 1943 ble straffelovens paragraff 27 forandret derhen, at det ble adgang til å illegge et hvilket som helst beløp i bot for forbrytelser. Tidligere var maksimumsboten kr. 10.000,—. Anordningen inneholder en del andre bestemmelser som det ikke er nødvendig å komme inn på her, etter at vi har fått anordningen av 15. desember 1944, som ved siden av våre rettsregler fra tiden før okkupasjonen nu danner det vesentlige grunnlag for oppgjøret med landssvikene.

Den nevnte anordning av 15. desember 1944, som nu skal gjennomgås, svarer i alt vesentlig til et utkast utarbeidet hjemme under okkupasjonen. De forandringer som ble foretatt i London er ikke særlig vesentlige.

Anordningen angår såvel det strafferettslige som det økonomiske oppgjør.

Det er praktisk å gjennomgå anordningen i sin helhet i etterfølgende avsnitt:

V.

Spesielt om provisorisk anordning av 15. desember 1944 om tillegg til straffelovgivningen om forrederi. (Landssvikanordningen.)

Anordningen, som får anvendelse på hele okkupasjonstiden, har for å lette sakenes pådømmelse samlet en rekke rettsregler ikke minst på det økonomiske område som var gjeldende rett også tidligere. Men ved siden derav inneholder den en del nye bestemmelser både av strafferettslig og sivilrettslig natur. Plasshensyn gjør det umulig å påvise i hvert enkelt tilfelle hva som er nytt og hva som var tidligere gjeldende rett. Av samme grunn vil det ikke la seg gjøre å komme nærmere inn på de forskjellige nye bestemmelsers forhold til forbudet i grunnlovens paragraf 97 mot å gi love tilbakevirkende kraft. Etter den fortolkning av samme grunnlovsbud som kan påregnes anvendt ved rettsoppgjøret, må det antas at det ikke vil volde vanskeligheter. Det vilde jo også i og for seg virke støtende om landssvikene som har støttet det styre som har umuliggjort at Stortinget etterhvert under okkupasjonen kunne gi straffebestemmelser og andre lovbestemmelser som var avpasset etter situasjonen, skulle oppnå en fordel ved at lovgivningen i denne tid kun i ringe utstrekning har kunnet holde skritt med hva folkets rettsbevissthet etterhvert har forlangt.

A. Anordningens straffebestemmelser.

Til grunn for disse bestemmelser ligger det forhold som alt tidligere er berørt, at under en langvarig okkupasjon vil de forrederske handlinger bli så mangeartede og forskjellige at de tidligere lovbestemmelser med sine tildels høye minimumsstraffer i mange tilfeller ikke vil kunne anvendes. I en rekke tilfelle hvor straff i og for seg bør anvendes, vil det være for strengt å anvende en minimumsstraff på f. eks. 3 eller 5 år. Ennvidere har den spesielle situasjon gjort det ønskelig å innføre nye straffe, som f. eks. tillitstap og å gi videre adgang til å benytte flere straffe ved siden av hverandre enn den tidligere lovgivning tillater.

Det må fastholdes at hovedbestemmelsene hvor det gjelder grovere forgælder fremdeles må søkes i de tidligere nevnte bestemmelser i den borgerlige og militære straffelov — slik som de lyder etter de før nevnte tilleggsanordninger — og eventuelt med tillegg av tillitstap og andre straffebestemmelser i anordningen.

Anordningens straffebestemmelser blir da å anvende når det på grunn av tiltaltes forhold og sakens beskaffenhet finnes forsvarlig og almene hensyn ikke tilsier at handlingen pådømmes etter de strengere bestem-

melser i den borgerlige straffelovs kapitel 8 eller 9 eller i den militære straffelovs krigsartikler. Uansett den påstand som påtalemyndigheten nedlegger i den enkelte sak, avgjør domstolene helt suverent om forholdet skal pådømmes etter anordningen eller etter de nevnte strengere bestemmelser.

Anordningens straffer er fengsel eller tvangsarbeid inntil 3 år, bøter fra 1.000 kroner og oppover, tap av almen tillit (tillitstap) eller begrenset rettighetstap eller flere av disse straffer. Dessuten kan forbud mot å oppholde seg i bestemte områder (oppholdsforbud) fastsettes som tilleggsstraff. Bøter, tillitstap og oppholdsforbud vil bli mere inngående behandlet senere.

Anordningen setter straff for den som etter 8. april 1940 har vært medlem eller søkt om eller samtykket i å bli medlem av Nasjonal Samling eller organisasjoner som er knyttet til den eller andre organisasjoner som har virket i strid med noen bestemmelse i straffelovens kapitel 8 eller 9 eller i krigsartiklene i den militære straffelov.

Det avgjørende tidspunkt er altså 8. april 1940 og bestemmelsen rammer ikke alene dem som da var medlem eller senere er blitt medlem, men også dem som har søkt medlemskap uten å oppnå dette. Dette siste refererer seg bl. a. til frimurere, som ofte ikke ble akseptert som medlemmer, iallfall offisielt, men i noen tid måtte nøye seg med å stå som »aspiranter».

Bestemmelsen om straff for medlemskap i de nevnte organisasjoner kommer ikke til anvendelse på et medlem som har meldt seg ut så snart han ble kjent med at organisasjonen eller dens ledere drev virksomhet i strid med noen bestemmelse i straffelovens kapitel 8 eller 9 eller i krigsartiklene i den militære straffelov. Så forvirret som situasjonen var i okkupasjonens første tid, kan det nok tenkes at enkelte medlemmer ikke fra første stund har forstått hva Nasjonal Samling og beslektede organisasjoner gikk inn for, og slike folk kan altså ikke straffes hvis de har meldt seg ut så snart de ble klar over situasjonen. Det skal dog meget til før et medlem kan bli hørt med at han etter 8. april 1940 var ukjent med det virkelige forhold.

Mange medlemmer vil selvfølgelig samtidig rammes av andre straffebestemmelser i straffeloven og anordningen. Det blotte medlemskap vil i de fleste tilfeller kunne straffes også etter bestemmelsen i straffelovens kapitel 8 om inngåelse av forbund med formål å utføre visse forbrytelser mot Statens selvstendighet og sikkerhet. Straffelovens paragraf 330 setter dessuten straff for den som forplikter seg til ubetinget lydighet mot noen.

Ved siden av medlemskap og ansøking om medlemskap straffes etter anordningen også de som etter 8. april 1940 har støttet en slik organisasjon eller straffbare tiltak som den har satt i verk. En slik støtte vil ofte være en alvorligere forbrytelse enn passivt medlemskap. Bestemmelsen omfatter en hvilken som helst form for støtte, f. eks. pengebidrag fra enkeltpersoner, selskaper m. v. til N. S., »hirden», »frontkjempere» eller tilsvarende organisasjoner. Videre utførelse av tjenester for betaling eller gratis. I motivene til forslaget hjemmefra nevnes spesielt deltagelse i propaganda. Bestemmelsen kan f. eks. komme til å ramme folk som på for-

skjellig måte og i forskjellig grad har støttet den nazistiske presse. Det tilrådes i motivene en viss forsiktighet ved anvendelsen av denne straffebestemmelse fordi støtten unnertiden vil være ytet under en mere eller mindre berettiget følelse av tvang.

Av stor interesse er anordningene bestemmelse om straff for den som etter 8. april 1940 har utført eller deltatt i ervervsmessig virksomhet for fienden på en slik måte eller under slike omstendigheter at forholdet må ansees utilbørlig. Det heter i bestemmelsen at forholdet i alminnelighet bør ansees som utilbørlig, dersom den ervervsdrivende selv har innledet forbinnelsen med fienden eller arbeidet i nær forståelse med ham eller søkt å påskynde og/eller utvide virksomheten uten å være tvunget til det, eller har søkt fientlig hjelp for å hindre eller vanskeliggjøre kontroll med rettsforfølgning eller har skaffet seg eller andre utilbørlig pris eller fortjeneste eller annen utilbørlig fordel. Å trekke grensen vil her ofte være vanskelig, men det er klart at rettferdighet tilsier at de som har drevet sin ervervs- virksomhet slik som en god nordmann etter forholdene vilde vegret seg for, bør kunne rammes, ikke alene ved inndragning av fortjensten, men også ved straff. Etter denne bestemmelse vil man kunne ramme forskjellige ervervsdrivende som entreprenører, »brakkebaroner» og andre.

Etter anordningen kan videre straffes enhver handling som rammes av straffelovens kapitel 8 eller 9 eller krigsartiklene, uansett om den går inn under noen spesiell straffebestemmelse i anordningen. Ved denne bestemmelse gis det således en alminnelig adgang til, hvor forholdet ikke er særlig graverende, å anvende anordningens mildere bestemmelser, istedenfor den sivile og militære straffelovs strenge bestemmelser.

Straffebestemmelsene i anordningen rammer prinsipielt kun den forsetlige handling og ikke den uaktsomme. Dog kan også den uaktsomme handling straffes etter anordningen når den kan straffes etter straffelovens kapitel 8 eller 9 eller etter krigsartiklene.

Da anordningen setter straff for en rekke handlinger som det ikke foreligger noen tidligere rettspraksis om, har den funnet det påkrevet å gi en rekke bestemmelser om straffeutmålingen for derved å sikre en mest mulig likeartet og samtidig tilstrekkelig streng rettsanvendelse. Disse bestemmelser om straffeutmålingen er dels binnende for retten, dels veiledende. Ved dom på fengsel eller tvangsarbeid i minst 6 måneder skal alltid tillitstap anvendes. Når der idømmes fengsel eller tvangsarbeid, skal der også fastsettes bøter og enten tillitstap eller begrenset rettighetstap. Tillitstap eller begrenset rettighetstap skal ialminnelighet idømmes ved siden av bøtesstraff og det skal særdeles formildende omstendigheter til for at straffen skal kunne fastsettes til bøter alene eller til begrenset rettighetstap alene. Medlemmer av N. S. eller dermed likestilte organisasjoner skal alltid fradømmes stemmerett i offentlige anliggender, tap av retten til å gjøre tjeneste i rikets krigsmakt og tap av offentlig tjeneste og adgang til å oppnå sådan tjeneste. Overordnet stilling i slik organisasjon eller aktiv deltagelse i den straffbare virksomhet som er drevet av organisasjonen er selvfølgelig skjerpene omstendigheter. Og anordningen bestemmer at så-

vel fengsel eller tvangsarbeid, som bøter og tillitstap skal anvendes i slike tilfeller. Det samme gjelder om andre grovere overtredelser.

For uaktsom overtredelse hvor den er straffbar skal selvfølgelig mildere synspunkter anvendes ved straffeutmålingen. Således skal fengsel eller straffarbeid ikke idømmes for lengere tid enn 6 måneder og tillitstap eller oppholdsforbud skal ikke anvendes.

Særskilte bestemmelser inneholdes i anordningen om adgang til å sette ned straffen under det eller bestemte lavmål eller la den falle helt bort. Disse gjelder først og fremst når handlingen er foretatt under tvang eller er forøvet av en som var under 18 år da handlingen ble begått. Det er altså en adgang retten her er gitt til å vise mildhet, ikke en plikt og retten står fritt i sin vurdering. Særlig hvor det gjelder tvang er det klart at rettsanvendelsen ofte vil bli vanskelig. Det finnes så mange grader av tvang, like fra den sterkeste til den svakeste. Og den vil ofte være rettet, ikke mot en selv, men mot andre, f.eks. mot ens nærmeste. Ikke en hvilkensomhelst tvang skal danne tilstrekkelig undskyldning og det må også tas hensyn til hvor alvorlig den handling er som vedkommende har latt seg tvinge til. Under okkupasjonen har det vært en plikt for enhver god nordmann å stå imot et visst mål av tvang og trussler uten å gi etter. På annen måte kunne hjemmefronten ikke vært skapt og opprettholdt. Det avgjørende blir ved denslags avgjørelser om en god nordmann under de foreliggende omstendigheter burde ha gitt etter for tvangen overhodet eller i den utstrekning og på den måte som faktisk har funnet sted.

Samme adgang til å nedsette straffen eller la den falle helt bort, gjelder likeoverfor den som bare i en kortere tid har vært medlem av Nasjonal Samling eller likestillede organisasjoner, forutsett at han ikke har tatt aktiv del i organisasjonens straffbare virksomhet og senere har innlagt seg fortjenester ved handling til gagn for landet. Denne bestemmelse vil få anvendelse på mange som i den første forvirrede tid, før hjemmefronten for alvor var etablert, lot seg true eller bløffe inn i en slik organisasjon, men meget snart etter kom til besinnelse og deretter satte sine krafter inn til gagn for landet, bl. a. ved deltagelse i det såkalte »illegale arbeid». Derimot er det utelukket at den skal anvendes til fordel for folk som har ønsket å sikre seg i tilfelle av et tysk nederlag eller som faller inn under betegnelsen »roere».

Den som bare har deltatt i ervervsvirksomhet for fienden som arbeider eller underordnet funksjonær, kan også nyte godt av denne bestemmelse. Dette vil komme de tusener av arbeidere tilgode som forlot sitt tidligere yrke og lot seg forlede av de høye lønninger tyskerne betalte og tok arbeid på krigsviktige anlegg eller lignende for dem.

Tvangsarbeid er en ny straffeart som retten kan bruke. Tidligere ble der — ved siden av det sjeldnere forekomne hefte — bare brukt fengsel som frihetsstraff. De som var dømt til fengsel hadde dog etter fengsel-loven arbeidsplikt hvorover fengselsmyndighetene bestemte. Det som er nytt her er derfor at det er retten som i dommen kan fastsette at den dømte skal settes i tvangsarbeid. Nærmere bestemmelse om arbeidets art m.v. kan ventes å bli gitt.

Det er naturlig å gå litt nærmere inn på *tillitstapet*, da denne straff også er ny og forutsettes anvendt i betydelig utstrekning.

I vår tidligere lovgivning kjente man tap av visse rettigheter som tilleggsstraff, d. v. s. som en straff som kunne eller i enkelte tilfelle skulle anvendes som tillegg til en idømt hovedstraff. Straffeloven oppregner de rettigheter som man på denne måte kunne fradømmes, dels for en viss tid, dels for livstid. Ved anordningen av 15. desember 1944 er det nu tatt med en del ytterligere rettigheter, samtidig som man altså har innført begrepet tillitstap, som automatisk innebærer tap av alle de rettigheter som anordningen nevner. Samtidig kan etter anordningen de enkelte rettigheter fradømmes særskilt i tilfeller hvor tillitstap ikke anvendes. Og i enkelte tilfeller er det bestemt at visse av disse rettigheter skal fradømmes den skyldige.

De rettigheter som går inn under tillitstapet, men som altså også kan fradømmes enkeltvis, er følgende:

1. Tap av stemmerett i offentlige anliggender.
2. Tap av retten til å gjøre tjeneste i rikets krigsmakt.
3. Tap av offentlig tjeneste som den skyldige innehar.
4. Tap av adgang til å oppnå offentlig tjeneste.
5. Tap av rett til å inneha stilling eller drive erverv som er betinget av offentlig autorisasjon eller godkjenning.
6. Tap av rett til å drive annen selvstendig ervervsvirksomhet av slik art som blir bestemt i dommen.
7. Tap av ledende stilling eller lønt eller ulønt tillitsverv i selskaper, stiftelse eller sammenslutninger.
8. Tap av rett til å oppnå slik stilling eller verv som nevnt under nr. 7.
9. Tap av adgang til å eie eller erverve:
 - a) fast eiendom,
 - b) slik rettighet i fast eiendom som det etter gjeldende lovgivning trenges konsesjon til å erverve,
 - c) norsk registreringspliktig skip,
 - d) aksjer eller andre andeler i norske ervervsdrivende selskaper eller sammenslutninger.

De rettigheter som nevnes i punkt 1—4 og punkt 6 var det også adgang til å fradømme etter den tidligere lovgivning.

Rettighetene etter punkt 5 kunne også fradømmes tidligere, men her foreligger en utvidelse til å omfatte enhver stilling og ethvert erverv som er betinget av offentlig autorisasjon eller godkjenning, mens den tilsvarende bestemmelse i den tidligere lovgivning alene angikk visse bestemte stillinger. Under denne bestemmelse vil gå f.eks. virksomhet som sakfører, lege, tandlege, autorisert revisor, auksjonarius, meglere m. v.

Derimot er bestemmelsene i punkt 7—9 helt nye. De er uttrykk for den tanke at en person som har gått fiendens erender i en for landet vanskelig tid ikke bør ha adgang til å ha ledende stilling eller tillitsverv i selskaper, stiftelser eller sammenslutninger eller til å eie fast eiendom, skip, aksjer m. v. som kan danne grunnlaget for økonomisk og annen innflytelse.

I denne forbinnelse kan nevnes en bestemmelse i anordningen om at hvis en som med skjellig grunn mistenkes for landssvik har en stilling eller driver en virksomhet som går inn under punkt 5 eller 7 kan Kongen eller den han bemyndiger midlertidig fjerne ham fra stillingen eller vervet eller forby ham å fortsette virksomheten. Dette må dog bare skje når det ansees overveiende sannsynlig at vedkommende vil bli fradømt retten til å inneha stillingen eller drive virksomheten.

Tillitstapet kan idømmes for bestandig eller for et bestemt antall år, dog minst 10 år, og har foruten det rettighetstap det innebærer karakteren av et alvorlig stempel. Kanskje vil for de fleste straffens største tyngde nettopp ligge i det.

Begrenset rettighetstap skal fradømmes for 10 år, forsåvidt angår de rettigheter som er nevnt under nr. 1—4 og ellers for det antall år som dommen bestemmer, dog minst 5 år.

Hva *oppholdsforbud* angår, så har vi bestemmelser herom også i straffeloven. Betingelsen er der at den dømtes opphold på et bestemt sted er forbundet med serlig fare for person eller eiendom, på grund av den straffbare handlings art eller drivfjer. Etter anordningens bestemmelser kan retten forby domfelte å oppholde seg eller innfinne seg i bestemte områder, når slikt forbud ansees nødvendig for å forebygge samfundsmessig uro eller fare for person eller eiendom eller for å hindre forsøk på omgørelser av domme gående ut på tillitstap eller begrenset rettighetstap. Anordningen har således utstrakt bruken av oppholdsforbudet betydelig. Det er ikke lenger betinget alene av at der foreligger serlig fare for person eller eiendom. Det kan også bygges på fare for samfundsmessig uro, som f. eks. vil kunne foreligge hvis flere nazister får oppholde seg i samme distrikt. Bestemmelsens motiver legger ikke minst vekt på faren for omgørelser av en dom som berøver vedkommende hans faste eiendom. Det vil i et slikt tilfelle være forargerlig om den dømte — f. eks. ved hjelp av barn eller andre slektninger — fortsatt skulle være istand til å nyte fordelene ved eiendommen.

Et oppholdsforbud kan oppheves av Kongen med eller uten betingelser, når det ikke lenger finnes nødvendig å opprettholde det.

Bøtestraffen er i anordningen tillagt stor vekt og som alt nevnt kan der ilegges bøter uten noen grense oppad. Både hvor det gjelder bøter, inndragning og det sivilrettslige økonomiske oppgjør med landssvikerne, bygger anordningen på det grunnsyn at landssvikerne, som har vært med på å påføre sit land og sine landsmenn enorme tap, ikke må komme gjennom oppgjøret som velstående eller endog rike. Det vil bli vanskelig nok å dekke krigsskadene i rimelig utstrekning og landssvikerne er de nærmeste til å yte alt hva de etter sine formuesforhold og sine ervervsmuligheter er istand til for å bidra til dette. Da en rekke av landssvikerne må forutsettes å ha stukket bort sine midler gjennom gaver eller andre rettshandler, bestemmer anordningen at ved fastsettelsen av bøter skal den anklagedes økonomiske stilling bedømmes som om den slags disposisjoner

ikke hadde funnit sted. En bot skal med andre ord fastsettes som om vedkommende fremdeles hadde disse verdier.

I dommen kan det bestemmes at boten foruten hos den skyldige også kan inndrives hos selskap, stiftelse eller sammenslutning som den skyldige har handlet på vegne av eller til fordel for. Hensikten er først og fremst å ramme den som i virkeligheten har hatt det økonomiske utbytte av den straffbare handling og dessuten å hindre at den skyldige betjener seg av selskapsrettslige former for å stikke bort midler som bør gå til betaling av bøter. Dessuten fastsettes at den skyldiges arbeidsgiver — hvis han har noen — kan pålegges å holde tilbake en nærmere bestemt del av den skyldiges lønn til betaling av boten. Arbeidsgiveren blir personlig ansvarlig hvis han ikke retter seg etter pålegget og boten kan i tilfelle inndrives ved utpantning hos ham.

Hvis en idømt bot ikke kan inndrives, kan påtalemyndigheten når den skyldige er arbeidsfjor, sette ham i offentlig arbeid eller tvangsarbeid inntil boten er opptjent, dog ikke for lengere tid enn 1 år. De nærmere regler herom skal gis av Kongen. Dette er en ny bestemmelse. Tidligere ble der alltid fastsatt en subsidiær fengselsstraff om boten ikke ble betalt. Dette er ikke tatt med i anordningen.

I samme forbinnelse kan nevnes at der er satt straff av fengsel eller straffarbeid i inntil 3 år for den som forsettlig eller uaktsomt undlater å betale ilagt bot til tross for at han har midler til å betale eller evne til å skaffe seg slike. Dette er også en ny bestemmelse.

B. Anordningens bestemmelser om det økonomiske oppgjør med landssvikerne: Inndragning, erstatning, omstøtelse av gaver m. v.

Som alt nevnt vilde det med rette vekke forargelse hvis landssvikerne ikke i størst mulig utstrekning blir tilpliktet å dekke de enorme skader som de har vært med på å volde både for det offentlige og for private. Allerede gjennom bøtestraffen, som forutsettes anvendt med hård hånd, vil man få tak i en stor del av deres økonomiske midler. Ved siden derav kommer så våre gamle rettsregler om inndragning og erstatning m. v., slik som de er klagjort og tildels utvidet ved anordningen av 15. desember 1944. Gjennom inndragning vil man få tak i fortjeneste og andre økonomiske fordele, som landssvikerne har hatt ved sin straffbare virksomhet. Og ved erstatningsbestemmelsene er oppgaven å skaffe dekkning til stat, kommune og private personer og selskaper m. v. for all den skade som landssvikerne har påført dem ved sin rettsstridige opptreden.

For at det skal lykkes å få fat i den skyldiges formue, må der skaffes frem de best mulige opplysninger. Det vil meget ofte hende at vedkommende har ført falske regnskaper, at han har stukket verdier tilside ved å gjemme dem bort, ved å overlate dem til nærstående personer, ved proforma-transaksjoner og ved å omgjøre dem i andre verdier, som kostbart innbo, kunst, smykker m. v. I det hele tatt har fremgangsmåten vært mangfoldig.

For å komme tilbunds i dette vil myndighetene trenge assistanse fra dem som har kjennskap til den skyldiges virksomhet og handlinger ellers. Anordningen fastsetter derfor at vedkommende myndigheter kan kreve opplysninger hos hvem som helst. Her er det imidlertid meget viktig å være oppmerksom på at den som har noe av betydning å opplyse om personer som er under forfølgning — eller bør komme under forfølgning — av eget tiltak, uten å vente på en direkte henvendelse, selv gir rette myndigheter beskjed om det han vet. Opplysningene bør være positivt underbygget og gis skriftlig eller muntlig under fullt ansvar. Det er en borgerplikt å bistå på denne måte og ingen må holde seg tilbake i den falske tro at det her dreier seg om »angiveri». På den annen side vil det bare kunne sinke myndighetenes arbeide om man henvenner seg til dem med løse rykter eller helt svevende mistanker.

1. Inndragning.

Alle verdier som tilhører Nasjonal Samling og andre organisasjoner som det er straffbart å være medlem av skal inndras. Likeledes enhver inntekt, formuesfordel eller annen økonomisk vinning som noen har ervervet ved straffbar forrederisk virksomhet. De økonomiske fordele som er ervervet ved på en eller annen måte å bistå fienden med råd og dåd, vilde det være umoralsk om man ikke skulle levere fra seg. Og dette gjelder ikke alene den direkte fordel vedkommende har hatt ved sin straffbare handling, f. eks. ved utilbørlig ervervsmessig virksomhet for fienden, men også mere indirekte fordele som er foranlediget ved et slikt forhold eller ved det forbryteriske sinnelag som det gir uttrykk for. Denne siste bestemmelse vil f. eks. ramme en konsesjon eller andre rettigheter som en landsviker har fått, fordi hans straffbare virksomhet har gjort ham populær hos de nazistiske makthavere. På denne måte vil man kunne inndra enhver økonomisk fordel som direkte eller indirekte står i årsaksforhold til straffbar landsforrederisk virksomhet av hvilkensomhelst art.

Heller ikke dette rekker imidlertid langt nok frem. Det er derfor fastslått i anordningen at hvis en landsviker har opptrått på vegne av eller til fordel for andre, skal også den vinning som disse har hatt av hans opptreden inndras. Et aksjeselskap bør jo f. eks. ikke ha noen fordel av at dets disponent har forgått seg. Gjerningsmannen og de som han har handlet på vegne av eller til fordel for er solidarisk ansvarlig for den inndragning som blir fastsatt for hver av dem. Det samme solidariske ansvar oppstår når flere har samvirket i det forhold som begrunner inndragning.

En økonomisk fordel vunnet ved straffbar handling vil — som foran nevnt — ofte på den tid da ansvaret gjøres gjeldende ikke lenger være i behold hos gjerningsmannen eller den han har opptrått på vegne av eller til fordel for. Den vil være gått videre til andre, ofte nettopp i den hensikt å umuliggjøre eller vanskeliggjøre inndragning. Også dette forhold har anordningen bestemmelser om.

For det første bestemmes det i denne henseende at dersom selskap, stiftelse eller sammenslutning har utdelt en slik urettmessig vinning til medlemmer, tillitsmenn eller ledere, kan de utdelte beløp inndras hos disse mottakere, selv om de ikke har medvirket eller hatt kjennskap til det straffbare forhold og uten hensyn til hvilken form utdelingen har hatt. Om denne adgang til inndragning skal benyttes i det enkelte tilfelle er avhengig av rettens skjønn. Dette henger sammen med at man her ofte vil stå overfor vanskelige vurderingsspørsmål med hensyn til hva der er rimelig og fordi den urettmessige fortjeneste ofte gjennom disse uttellingene vil være pulverisert på en slik måte at det kan bli praktisk ugjennomførlig å anvende bestemmelsen.

Hva angår arbeidere eller mere underordnede funksjonærer som den urettmessige økonomiske vinning er gått videre til bestemmes det at inndragning bare kan skje hos dem, hvis de har oppnådd uforholdsmessig høy godtgjørelse og i tilfelle bare med de beløp hvormed godtgjørelsen overstiger det som er rimelig.

De her nevnte bestemmelser om utdelinger og utbetalinger fra selskap, stiftelse eller sammenslutning gjelder også tilsvarende når det i en ervervs- virksomhet som drives for enkeltmanns regning er utdelt vinning til den som er knyttet til virksomheten.

Enhver inndragning, såvel hos gjerningsmannen som hos andre er som det vil sees betinget av at den urettmessige vinning i første hånd er foranlediget av straffbar forrederisk virksomhet. Som følge herav vil inndragningsbestemmelsene ikke ubetinget ramme lønn eller annen godtgjørelse i offentlig stilling, som f. eks. et medlem av Nasjonal Samling har hatt under okkupasjonen. Dette vil f. eks. være tilfelle hvis vedkommende allerede innehadde stillingen før okkupasjonen og altså ikke har fått den som påskjønnelse unner okkupasjonen. Imidlertid vilde det være uholdbart om en offentlig tjenestemann, som har forrådt sitt land og forbrudt sin stilling uten videre skulle beholde den lønn som han under okkupasjonen er blitt utbetalt av offentlige eller kommunale kasser. Om retten hadde skjedd fyldest, skulle han jo ha vært avsatt så snart hans forbrytelser hadde funnet sted. Anordningen har derfor en bestemmelse om at lønn og annen godtgjørelse som slike offentlige tjenestemenn har hatt under okkupasjonen alltid kan inndras — helt eller delvis — selv om de altså ikke har ervervet sine stillinger som følge av sin forrederiske opptreden, men innehadde dem på forhånd.

Inndragning er etter anordningen ikke avhengig av om straffesak blir reist eller overhodet kan reises, og altså f. eks. ikke av om de subjektive vilkår for straffedom er tilstede. Det er tilstrekkelig at den ervervede formuesfordel er skapt ved en handling eller et forhold som har de objektive kjennetegn at det omfattes av anordningens straffebestemmelser.

For det annet har anordningen bestemmelse om at dersom noen ved gave, avhendelse eller på annen måte har overført urettmessig ervervede formuesverdier til andre enn dem som er nevnt i de foregående avsnitt,

kan også inndragning finne sted hos mottagerne. Her hvor det gjelder overførsel til annen enn den som er delaktig i eller knyttet til vedkommende virksomhet er dog adgangen til inndragning gjort snevrere. Det kreves enten at mottageren hører til overdragerens nærmeste — f. eks. ektefelle, barn, søsken eller besvogrete — eller at mottageren visste eller burde ha forstått at verdiene skrev seg fra straffbar forretdersk virksomhet.

Anordningen har en rekke detaljerte bestemmelser om hvorledes det beløp som skal inndras skal beregnes i det enkelte tilfelle, f. eks. om adgangen til å gjøre fradrag for omkostninger, om avkastning av urettmessig ervervede verdier o. s. v. Disse bestemmelser vil det føre for langt å behandle her. Man skal bare nevne det tilfelle som kan bli meget praktisk, at en enkeltmann, et selskap, eller en sammenslutning i ett visst tidsrom har drevet ervervsmessig virksomhet som for en overveiende del har vært straffbar etter anordningen. I så fall kan vinningen av hele virksomheten inndras for dette tidsroms vedkommende og likeså alt som av denne vinning har vært delt ut til dem som har vært knyttet til bedriften. For arbeidere og funksjonærer i ledende stilling kan dette dog bare skje for det beløps vedkommende som overstiger en rimelig godtgjørelse for utført arbeid.

2. Erstatning.

Her kommer først og fremst våre alminnelige erstatningsregler til anvendelse, hvorefter f. eks. enhver plikter å erstatte den økonomiske skade som han har forårsaket ved rettsstridig handling. Hvor det gjelder skade på legeme eller helbred eller krenkelse av friheten plikter den skyldige også å yte erstatning for tap i fremtidig erverv. I tilfelle av forsett eller av grov uaktsomhet kan retten dessuten pålegge den skyldige å yte oppreisning til fornærmede for den ved handlingen voldte tort og smerte eller for annen skade av ikke økonomisk art. Hvor død er forvoldt og noen derved er blitt berøvet sin forsørger skal det tap som han derved antas å lide erstattes ham i den utstrekning som retten under hensyn til den utviste skyld og omstendighetene forøvrig finner billig. Oppreisning for ikke økonomisk skade kan anvendes også her, hvis døden er forvoldt med forsett eller av grov uaktsomhet. Har flere vært sammen om å volde en skade er hovedreglen at de hefter solidarisk.

Anordningens hovedbestemmelse om erstatning fastslår solidarisk ansvar for alle som på straffbar måte har vært medlem av Nasjonal Samling eller likestillede organisasjoner for skade — hvorunder går også tap i fremtidig erverv og krav på oppreisning — som organisasjonen har voldt ved medvirkning til rettsstridig styre av landet eller ved andre rettsstridige handlinger.

Det er et kjempemessig økonomisk ansvar som medlemmene her gjøres solidarisk ansvarlig for. Det omfatter bl. a. ansvar overfor de tusener av personer som rettsstridig er fengslet og delvis misshandlet av N. S.-folk og overfor enkeltmenn, selskaper, stiftelser og sammenslutninger som det har vært foretatt ulovlig inndragning eller beslagleggelse hos eller som ellers har vært gjenstand for rettsstridig behandling av forskjellig art.

Dessuten omfatter dette ansvar ulovlig bruk av offentlige og kommunale midler og skade forvoldt ved folkerettsstridig opptreden fra tyske myndigheter, når det er skjedd under medvirkning av N. S. eller likestillede organisasjoner.

I tillegg dertil bestemmer anordningen at de enkelte medlemmer også skal være solidarisk ansvarlig for skade forvoldt av ethvert annet medlem som under utførelsen av den skadegjørende handling har opptrått i samsvarende med organisasjonens formål og virke. Det kreves her ikke at det medlem som volder skaden skal være tillitsmann i organisasjonen eller ha handlet i henhold til beslutninger fattet av denne. Det er nok at handlingen stemmer med nazistisk formål eller med fremgangsmåter som de faktisk har gått inn for på en slik måte at den kan sies å være i samsvarende med organisasjonens formål eller virke. Utenfor bestemmelsen om det solidariske ansvar faller tilfeller hvor vedkommende medlem har opptrått på egne vegne, for eksempel har foretatt ødeleggelse eller tyveri uten noen forbindelse med organisasjonen eller dens tillitsmenn. Her får skadelidte et direkte krav på gjerningsmannen alene.

Det solidariske ansvar rammer alene dem som har vært medlemmer på straffbar måte. Undtatt er derfor personer, som vel har vært medlemmer, men som har meldt seg ut så snart de ble kjent med at organisasjonen eller dens ledere drev straffbar virksomhet.

Som sagt er det et enormt økonomisk ansvar som det enkelte medlem ved disse bestemmelser gjøres solidarisk ansvarlig for. Anordningen bestemmer at dette ansvar for det enkelte medlem kan begrenses etter retts skjønn, men ikke til lavere beløp enn han etter sine økonomiske forhold og sine ervervsmuligheter antas å kunne utrede. Under særdeles formildende omstendigheter kan dog ansvaret settes ytterligere ned, og hvor det gjelder en gjerningsmann som ikke var fylt 18 år da handlingen fant sted eller fremtvunget medlemskap eller kortvarig medlemskap som opveies av senere fortjenester kan vedkommende medlem fritas helt for ansvar.

3. Omstötelse av gaver og andre rettshandler og ansvar for ektefelle og arvinger.

Anordningens bestemmelser tar sikte på det forhold at den dømte mangler midler til å dekke böter, inndragning og erstatning.

Omstötelsesbestemmelsene retter seg først og fremst mot gaver som den dømte har gitt eller fullbyrdet etter 8. april 1940, uansett om gaven er søkt maskert som en transaksjon, hvorved der også er ytet noe fra mottagerens side. Forskudd på arv og avkall på arv ansees som gave. Likeledes disposisjoner foretatt til fordel for andre i livsforsikringsavtaler.

Men også andre disposisjoner enn gaver, f. eks. avhendelser, kjøp og bytte kan omstöttes, hvis den dømte antas å ville komme til å mangle midler til å dekke sitt ansvar. Her gjelder dog snevrere betingelser enn for gaver. Det kreves at den dømte har foretatt disposisjonen enten for å skaffe seg verdier som lettere kunne stikkes tilside, eller at hans evne

til å dekke sitt ansvar blir svekket ved den, eller at disposisjonen ellers er egnet til å vanskeliggjøre ansvarets dekkning. For at ikke den annen part skal rammes urettferdig, kreves det dessuten at denne var i ond tro, d. v. s. at han visste eller burde ha forstått at disposisjonen hadde slikt formål eller slik virkning som nevnt.

Anordningen har en rekke bestemmelser om hvorledes det skal gås frem ved omstötelse av gaver og andre rettshandler. Bl. a. bestemmes det at gavemottageren, når han hörer til giverens nærmeste eller var i ond tro, kan pålegges å svare for gavens avkastning og verdiforringelse. Kravet på omstötelse kan også rettes mot andre enn den opprinnelige mottager eller medkontrahent, når de har vært i ond tro ved mottagelsen av verdier som er gått videre til dem.

Dersom et inndragnings- eller erstatningsansvar ikke kan dekkes av den som har overtrått anordningens straffebestemmelser kan retten bestemme at dekkning kan søkes hos hans ektefelle. Denne bestemmelse som kommer i tillegg til det som ovenfor er nevnt om omstötelser av gaver m. v. gjelder dog kun dersom ektefelle har levet sammen med den skyldige etter å ha fått kjennskap til det straffbare forhold. Etter denne bestemmelse kan ektefellen altså tilpliktes å betale av midler som han eller hun har hatt fra før okkupasjonen eller ervervet på helt lovlig måte under denne. Det må være en forutsætning at denne bestemmelse benyttes med forsiktighet, bl. a. fordi det kan foreligge respektable grunner for å fortsette samlivet med en nazistisk ektefelle. Forholdet til barna og deres beskyttelse mot nazistisk forgiftning griper jo her inn. Når bestemmelsen bare omfatter inndragnings- og erstatningsansvar, men ikke böter, er det fordi böter er straff.

Også arvinger kan gjøres ansvarlige for inndragnings- og erstatningsansvar og også for idømte böter. Har det vært helt offentlig skifte eller har de skiftet privat uten at de visste eller burde ha forstått at slikt ansvar kunne bli gjort gjeldende, skal ansvar for hver enkelt av dem begrenses til det han har motatt i arv. I motsatt fall er arvingene solidarisk ansvarlige. I vår tidligere lovgivning hadde arvinger aldri noe ansvar for idømte böter.

Anordningen har videre en bestemmelse om at selskap, stiftelse eller sammenslutning kan oppløses eller omdannes etter bestemmelse av retten, når den som dømmes til straff har handlet på vegne av eller til fordel for dem. Denne bestemmelse tar sikte på det forhold at selskaper, stiftelser eller sammenslutninger undertiden vil være så sterkt infisert av det straffbare forhold, at det eneste naturlige er å bringe dem ut av verden. Dette vil oftest være tilfelle i familieselskaper eller i andre selskaper hvor lederen eller styret har dominerende innflytelse som hovedeiere eller på annen måte.

4. Inndragning til sikring av böter, inndragning eller erstatning.

Som tidligere nevnt må man regne med at forrederne vil gjøre hva de kan for å unddra sine verdier fra å tjene til dekkning for sitt ansvar. Det er da av betydning at der kan gripes raskt inn gjennom beslag, slik at

de ikke kan benytte tiden inntil dom er faldt til å stikke bort sine verdier. Anordningen gir derfor påtalemyndigheten adgang til å foreta beslag til sikring av böter, inndragning eller erstatning hos en person som med skjellig grunn mistenkes for straffbar, forrederisk virksomhet eller hvor det må ansees sannsynlig at der vil bli reist sak mot ham til inndragning, erstatning eller omstötelse. Påtalemyndigheten kan således sette hele vedkommendes formue eller virksomhet under forvaltning av en oppnevnt tilitsmann.

Når det gjelder betydelige verdier skal rettens samtykke innhentes på forhånd, og beslaget skal ihvertfall forelegges retten til stadfestelse snarest mulig og senest innen 3 måneder. Anordningen inneholder en rekke bestemmelser om verdier som er beslaglagt i henhold til disse bestemmelser. Beslaget har samme rettsvirkning som utlegg — d. v. s. at det blant annet gir beskyttelse ikke alene mot eierens frivillige disposisjoner, men også overfor konkurs og annet utlegg.

VI.

Det økonomiske oppgjørs praktiske gjennomførelse.

Erstatningsdirektoratet.

Så omfattende som det økonomiske oppgjør vil bli, er det av avgjørende betydning at det ordnes praktisk og effektivt. Anordningen etablerer til det formål et nytt organ, ERSTATNINGSDIREKTORATET. Når man har valgt den vei å skape et nytt midlertid organ til å lede og gjennomføre det økonomiske oppgjør med landssvikerne, skyldes det ikke minst det solidariske ansvar som anordningen har fastslått for medlemmer av nazistiske organisasjoner. Det fremholdes i anordningens forarbeider at det vilde føre til forfordeling, dersom det ble overlatt til de skadelidte selv å gjøre ansvaret gjeldende og at det i så fall vilde bli temmelig kaotiske oppgjørsforhold med et utall av prosesser, særlig mot landssvikere som har midler.

Erstatningsdirektoratet skal ledes av en direktør og et råd. Direktøren skal ha den daglige ledelse av direktoratet, forberede og gi innstilling i saker som skal forelegges rådet og sette iverk rådets tiltak. Direktoratets nærmere organisasjon bestemmes av Kongen, som blant annet skal gi forskrifter om dets forhold til påtalemyndigheten og politiet og til andre offentlige myndigheter.

Erstatningsdirektoratets oppgaver.

1. Å oppspore verdier som kan inndras eller tjene til fyldestgjøring av böter eller erstatningsansvar og å foranledige verdiene sikret gjennom beslag.

Erstatningsdirektoratet kan med Kongens godkjennelse gi forskrifter som finnes nødvendige for å oppspore slike verdier. For å lette erstatningsdirektoratets arbeid med oppsporing av verdier bestemmer anordningen — som foran nevnt — at enhver plikter å gi direktoratet de opplysninger som det

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

krever skriftlig eller muntlig innen den frist som direktoratet fastsetter. Ennvidere at erstatningsdirektoratet kan kreve å få granske forretningsbøker, forretningspapirer, styre- og forhandlingsprotokoller og andre dokumenter og bøker. Om nødvendig kan denslags dokumenter og bøker kreves beslaglagt av politiet til bruk for direktoratet.

Også ellers inneholder anordningen bestemmelser om at direktoratet kan kreve politiets bistand. Plikten til å gi direktoratet opplysninger gjelder uten de innskrenkninger som er fastsatt for vitner eller for siktede i straffesaker. Dog gjelder bestemmelsene i straffeprosessloven om at f.eks. prester, sakførere, leger, apotekere og jordmødre som regel må ha samtykke av den som har krav på hemmeligholdelse når det gjelder noe som er betrodd dem i deres kald. Derimot opphever anordningen den taushetsplikt som etter lovgivningen påhviler ligningsmyndigheter, banker, meglere m. v., for så vidt angår opplysninger overfor erstatningsdirektoratet. Enhver som i tjenestens medfør får opplysninger som disse, skal innenfor rammen av sine tjenesteplikter bevare taushet om det han har fått vite og må ikke misbruke opplysningene i egen interesse.

Den som forsetlig eller uaktsomt undlater innen den fastsatte frist å gi direktoratet de ovenfor nevnte opplysninger m. v. eller gir uriktige opplysninger straffes med bøter eller med fengsel eller med tvangsarbeid inntil 1 år eller med begge dele.

2. *Å føre saker om inndragning, om erstatning på basis av anordningens bestemmelser om solidarisk ansvar og om oppløsning eller omdanning av selskaper m. v.*

Denne del av erstatningsdirektoratets oppgaver vil bli meget omfattende. Hva spesielt angår erstatningssaker, så er det riktignok kun i saker hvor den skadegjørende handling medfører solidarisk ansvar etter anordningens bestemmelser at saken skal føres av erstatningsdirektoratet. Men som påvist strekker dette solidariske ansvar seg så langt, at det omfatter skade forvoldt av N. S. og andre nazistorganisasjoner og av deres enkelte medlemmer, når disse har opptrått i samsvar med organisasjonens formål eller virke. Ikke alene erstatningskravet mot den som i slike tilfeller er solidarisk medansvarlig for andres handlinger skal gjøres gjeldende av erstatningsdirektoratet, men også kravet mot en direkte skadevolder, når andre etter anordningens bestemmelser er solidarisk medansvarlig for dem. Et medlem som har angitt en person og derved påført ham skade, kan således ikke saksøkes av den skadelidte, men denne må overlate til erstatningsdirektoratet å gjøre sitt krav gjeldende. Dog kan direktoratet i særlige tilfelle samtykke i at den skadelidende selv gjør sitt erstatningskrav gjeldende mot den eller dem som er direkte ansvarlig for det. Han har i så fall ikke adgang til å påberope seg solidarisk ansvar på annen måte enn det som følger av våre alminnelige rettsregler.

Hvor anordningens solidariske ansvar ikke kommer inn, kan skadelidte selv fremme sitt erstatningskrav. Dog kan erstatningsdirektoratet også da overta det, hvis skadelidte anmoder om det og erstatningsdirektoratet vil påta seg det.

Erstatningsdirektoratets samlede rolle skyldes altså først og fremst at det trenges et sterkt sentralorgan til å lede og fremme de mange erstatningssaker med kraft og innsikt og at det — som nevnt — vilde føre til kaotiske tilstande om de enkelte skadelidte hadde adgang til selv å fremme de erstatningskrav som omfattes av det solidariske ansvar. Det store økonomiske ansvar som det enkelte organisasjonsmedlem vil være ansvarlig for etter solidaritetsbestemmelsene, vil bevirke at den enkelte private skadelidtes erstatningskrav spiller en mindre rolle. Dog må det fremheves at det ikke i anordningen er tatt noen bestemmelse om at disse private krav når den endelige fordeling mellom de skadelidte skal finne sted, skal stilles i en uheldig stilling. Ordningen er den at i første omgang av erstatningsoppgjøret, nemlig den del av det som er rettet mot de erstatningspliktige, er spørsmålet om konkurransen mellom de forskjellige kreditorer foreløbig stillet i bero. Dette spørsmål kommer inn i annen omgang etterat erstatningsdirektoratet har fått inn hva det kan hos debitorerne. Og i annen omgang er det da meningen at erstatningsdirektoratet skal foreta oppgjør med de forskjellige skadelidte ved hjelp av de midler det har inkassert. Dette oppgjør forutsettes basert på regler om prioritet som senere vil bli gitt. Disse regler vil, foruten å ta hensyn til de enkelte skadekravs rettslige stilling, i størst mulig utstrekning bygge på en samfundsmessig vurdering.

3. *Å bistå påtalemyndigheten ved å gi opplysninger om landssvikernes økonomiske forhold til bruk for fastsettelsen av bøter og med å yte medvirkning ved beslag og i saker om inndragning, erstatning og omstøtelse, som påtalemyndigheten selv fremmer.*

Det er klart at påtalemyndigheten, som selv vil bli sterkt opptatt med forskjellige sider av det strafferettslige oppgjør, vil trenge råd og veiledning i spørsmål om økonomiske krav overfor de siktede og denne bistand vil de best kunne få hos erstatningsdirektoratet, som har til hovedoppgave å sette seg inn i og å lede den økonomiske side av rettsoppgjøret, både ved undersøkelse av de enkelte siktedes økonomiske forhold og på annen måte. Det blir her et nøye og nært samarbeid mellom påtalemyndigheten og erstatningsdirektoratet, hvor der fra begge sider vil bli gitt opplysninger og bistand for å få frem både at ansvar foreligger og størrelsen av det, samt omfanget av den betalingsevne som er tilstede.

4. *Å forvalte midler som kommer inn som bøter og inndragning eller som erstatning i henhold til regler om det solidariske ansvar og å forvalte eller føre tilsyn med forvaltningen av verdier som er beslaglagt til sikring av landssvikernes økonomiske ansvar.*

Denne forvaltningsoppgave er som det vil forstås av en meget omfattende natur. Den omfatter både beløp som tilkommer Staten, nemlig bøter og inndragning og dessuten de erstatningsbeløp som påtalemyndigheten eller erstatningsdirektoratet er gitt enerett til å reise sak om og å inkassere, uten hensyn til om de tilkommer det offentlige eller private. Det vil være naturlig og praktisk at erstatningsdirektoratet under utførelsen av denne oppgave benytter seg av skifterettene og av sakførere som har erfaring og innsikt

5. *Å avgjøre erstatningskrav og ordne med utbetaling og erstatning m. v. i den utstrekning dette følger av de bestemmelser som blir gitt herom.*

Det er i det hele tatt en forutsetning at erstatningsdirektoratet under utførelsen av sine mange gjøremål skal benytte seg av andre myndigheter og personer med innsikt i de forskjellige spørsmål, idet direktoratet ellers måtte ansette alt for mange funksjonærer omkring i landet. Derved sikrer man også det som er en meget viktig side av opprydningen: at den skjer effektivt og så hurtig som forsvarlig er.

5. *Å avgjøre erstatningskrav og ordne med utbetaling og erstatning m. v. i den utstrekning dette følger av de bestemmelser som blir gitt herom.*

Dette sikter altså til hvad der ovenfor under punkt 2 siste avsnitt er betegnet som annen omgang av erstatningsoppgjøret. Det er uttalt som en rimelig forutsetning i anordningens motiver, at ikke alene de innkomne erstatningsbeløp, men også inndragningsbeløp og bøter — altså verdier som etter sin art tilkommer Staten — bør anvendes til dekkning av private skader. Bestemmelsen om dette tilkommer Stortinget, når det igjen er trått i funksjon og dette er da også uttrykkelig sagt i anordningen.

Foruten bestemmelser om å stille de beløp som tilkommer Staten til disposisjon til fordeling blant private skadelidte, må Stortinget eller den det bemyndiger samtidig gi de ovenfor nevnte regler om prioritet så langt dette kan skje uten å gripe inn i de enkelte skadelidtes beskyttede rettskrav. Som følge av denne ordning inneholder anordningen bare prioritetsregler som kommer til anvendelse i første omgang av erstatningsoppgjøret, nemlig innkrevingen hos debitorerne. Disse prioritetsregler går ut på at rette eiers krav går foran krav på inndragning og at inndragningskrav går foran fordringshavernes krav.

Enhver som er påført skade har selvfølgelig krav på, om han så ønsker, å få avgjort i doms form hvilke rettigheter han har overfor den formuesmasse som er under erstatningsdirektoratets forvaltning. Også her er det selvfølgelig av den største betydning at en avgjørelse kan fås så raskt som mulig. Spørsmålet om hvilken fremgangsmåte her skal velges vil sikkert bli en av de første ting Stortinget tar opp. Det vil kanskje vise seg praktisk at erstatningsdirektoratet organiseres som en domstol for avgjørelsen av disse spørsmål, eller at der etableres andre sårdomstole som spesialiserer seg i dem. Og videre at der gis særregler om adgangen til å anke og om sakenes behandling i ankeinstansen.

Dette er de vesentligste oppgaver som er pålagt erstatningsdirektoratet. Anordningen forutsetter imidlertid at Kongen også kan gi direktoratet andre oppgaver, som det da plikter å utføre.

Det sier seg selv at det er av den største betydning at direktoratet blir organisert på en praktisk måte og får knyttet til seg et dyktig, handlekraftig og innsiktsfull personell. Likeledes at direktoratet — som før nevnt — blir møtt med lojalitet og hjelpsomhet, ikke alene fra dem som er påført skade, men også fra andre som det kommer i forbindelse med, både av privatfolk og myndigheter.

På grunn av det økonomiske rettsoppgjørs omfang og vanskelighet og ganske spesielt fordi man må regne med at landssvikene vil søke å stikke undav eller skjule midler, har anordningen en bestemmelse om, at hvis det innen 10 år etter dommen godtgjøres at en landssviker har hatt vesentlig større vinning eller vesentlig bedre økonomiske forhold enn forutsatt ved dommen, eller at han har foretatt andre skadevoldende handlinger, kan retten ved dom forhøye inndragningen eller erstatningsansvaret.

VII.

Regler om rettergang i landssvikssaker, anordning av 16. februar 1945.

Ved siden av rettferdige og effektive regler om straff, inndragning og erstatning, er det av stor betydning å ha tilfredsstillende rettergangsregler, slik at man får en behandlingsmåte ved domstolene, påtalemyndigheten og erstatningsdirektoratet som sikrer en rask og effektiv behandling og avgjørelse av saken.

For å oppnå den best mulige behandlingsmåte har Kongen 16. februar 1945 utferdiget »provisorisk anordning om rettergang i landssvikssaker». Denne anordning inneholder ikke alene bestemmelser om behandlingsmåten for straffespørsmål men også for dermed sammenhengende økonomiske spørsmål.

1. Anordningens domstole.

De domstole som skal behandle disse saker er: herreds- og byretten, lagmannsretten og Høyesterett, — altså våre vanlige domstole i straffesaker. Da det imidlertid er ønskelig at disse spesielle saker behandles av dommere som er særlig skikket for dette verv og som i fornøden utstrekning kan gis adgang til å spesialisere sig i dem, bestemmer anordningen at Kongen blant herreds- og byrettsdommere og lagmannsrettsdommere oppnevner det nødvendige antall til å behandle disse saker.

Herreds- og byrettene vil som vanlig bestå av en dommer og to domsmenn. Domsmennene tas fra det alminnelige utvalg ved loddrekning etter våre alminnelige regler.

Hva spesielt lagmannsretten angår, så er straffeprosesslovens ordning som bekjent den, at domstolen er oppdelt i to dele, nemlig lagretten — juryen — som består av 10 legmenn og avgjør skyldspørsmålet, og 3 juridiske dommere med lagmannen i spissen, som bl. a. utmåler straffen.

Anordningen fraviker disse bestemmelser for så vidt landssvikoppgjøret angår og bestemmer at lagmannsretten skal bestå av 3 dommere og 4 domsmenn som sammen skal avgjøre alle de spørsmål som den enkelte sak reiser. Begrunnelsen for denne bestemmelse, som er foreslått hjemmefra, er følgende:

a. Etter straffeprosesslovens ordning deltar lagretten ikke i straffutmålingen, men avgjør bare skyldspørsmålet. I landssviksakene vil imidler-

tid straffeutmålingen ofte være den viktigste og vanskeligste oppgave, idet skyldspørsmålet løsning ofte vil gi seg selv. Dessuten vil det i stor utstrekning dreie seg om anvendelse av nye straffe som ikke er vedtatt av Stortinget, f. eks. dødsstraff og tillitstap. Under disse forhold er det særlig ønskelig at legfolk får være med også ved straffeutmålingen. Dette innebærer i virkeligheten en videre utvikling av den tanke som ligger til grunn for juryordningen, nemlig legfolks deltagelse i strafferettspleien. Den tanke som ligger til grunn for juryen tilsiktes derved utviklet videre og tilpasset etter de forhold som foreligger ved dette spesielle rettsoppgjør. Juristenes eneherreedomme over straffeutmålingen er også mindre naturlig i disse saker av den grunn at det dreier seg om forbrytelser som tidligere ialt vesentlig har vært ukjente og hvor juristenes faglige erfaring og innsikt derfor ikke gir noen spesiell rettesnor.

b. Den nye organisasjon av lagmannsretten gir en bedre adgang til å begrunne domsresultatene enn hvor jurister og legmenn utgjør to særskilte avdelinger av domstolen. Kommen vil i sine premisser kunne gi tilstrekkelig opplysning om det som ansees bevist med hensyn til domfældtes straffbare forhold, hvilke straffebestemmelser som rammer handlingen og de grunner som bestemmer straffens art og størrelse. Dette vil gi almenheten større adgang til å følge med og øve kontroll. At almenheten kan følge bedre med vil avverge misforståelser som ellers lett kan oppstå. Ordningen vil også skape et bedre grunnlag for sakenes behandling i ankeinstansene.

c. En lagmannsrett som utgjør en enhet og hvor alle medlemmer er med på å avgjøre alle spørsmål med like stemmerett og under like ansvar vil lede til en raskere behandling av sakene. Dette henger særlig sammen med at ved en oppdeling av domstolen vil retten ofte være altfor varsom med å avskjære bevis som anklagede begjærer fremskaffet og med i det heletatt å nekte utsettelse av bevisgrunne. Det er jo nemlig ikke noen adgang for retten til å få kjennskap til hvorledes juryen, som skal avgjøre skyldspørsmålet, vil se på disse spørsmål. Denne mangel på samarbeid mellom lagmannsrettens forskjellige deler vil altså ikke gjøre seg gjeldende ved den nye ordning. Dessuten vil man undgå alla de innviklede spørsmål som oppdelingen skaper og den mulighet for forsinkelser, foranlediget ved anke og kjæremål, som dette kan gi høve til.

Det er ikke anordningens mening å ta standpunkt til lagrettesystemets fordeler og mangler i andre saker enn sakene mot landssvikene. Begrunnelsen er utelukkende å imøtekomme de krav som avgjørelsen i disse spesielle saker mot landssvikene stiller.

Til feldende avgjørelse i skyldspørsmålet kreves minst 5 stemmer og det samme gjelder vedtak om å anvende dødsstraff. Andre avgjørelser treffes med alminnelig flertall.

Hva fordelingen av saker mellom lagmannsrett og herreds- og byrett angår, så skal saker angående forbrytelser som kan medføre strengere straff enn fengsel i 5 år anlegges ved lagmannsrett. Det samme gjelder saker mot landssvikere som ikke gjelder straff når de angår en formues-

verdi på kr. 100.000,— eller derover. Andre saker skal gå til herreds- og byretten som første instans.

For å få brukbare meddommere i rettene er det som en foreløbig ordning bestemt at kommunenes ordførere og mantallsførere snarest mulig etter frigjøringen har å bringe istand utvalg av domsmenn og lagrettemenn som nyter alminnelig tillid og har vist fasthet og nasjonal holdning under okkupasjonstiden.

2. Påtalemyndighet og forsvarer, sakenes forberedelse og utferdigelse av forelegg.

Som påtalemyndighet i landssviksakene fungerer den ordinære påtalemyndighet med riksadvokaten i spissen. Riksadvokaten skal selv avgjøre spørsmålet om tiltale når det aktes nedlagt påstand om høyere straff enn frihetsstraff i 10 år. Han bør også ellers gjøre det, når en sak har særlig stor almen interesse.

Hvis en underordnet påtalemyndighet har besluttet at der i et gitt tilfelle ikke skal reises tiltale kan beslutningen omgjøres av den overordnede. Den underordnede må sende den overordnede en melding om slike tilfelle. Bestemmelsen er satt inn for å gi adgang til kontroll og for å sikre ensartede avgjørelser. For at den overordnedes avgjørelse skal ha virkning i forhold til siktede må han ha fått beskjed om omgjøringen innen 6 måneder etter at han fikk melding om den første avgjørelse.

Da det må antas at statsadvokatene og andre av påtalemyndighetens tjenestemenn vi få mere omfattende oppgaver enn de kan klare, gis Riksadvokaten adgang til å anta advokater eller sakførere til å møte for påtalemyndigheten under hovedforhandling og i særlige tilfelle til å overta hele straffefølgningen av enkelte saker.

Enhver som utøver advokat- eller sakførervirksomhet er pliktig til å tjenestegjøre som offentlig forsvarer for landssvikene, uansett om han er oppført i utvalgene for faste forsvarere. Det er et anerkjent prinsipp i vår rett at en siktet regelmessig har krav på å få en offentlig beskikket forsvarer om han så ønsker. Anordningens bestemmelse om plikt til å overta forsvar er begrunnet i at det her gjelder et stort antall saker av en egen art og at advokater og sakførere ofte nødvendig vil påta seg forsvaret i dem. Ved bestemmelsen vil det være præisert at forsvarerne står i sin stilling på grunnlag av en kaldsplikt og ikke fordi han i disse saker — likesålett som i andre saker — sympatiserer med de anklagede.

Anordningens bestemmelser om etterforskning og annen forberedelse av sakene for hovedforhandlingen tilsikter i første rekke å påskynde denne forberedelse. De går blant annet ut på at beslag og ransaking og pågripelse av personer som med skjellig grunn mistenkes kan finne sted uten beslutning av retten. Dog skal denslags skritt innbringes for retten til avgjørelse snarest mulig og hvor det gjelder pågripelse senest 14 dage etter at pågripelsen har funnet sted. Vitner og sakkyndige er pålagt samme plikt til å møte og forklare seg for påtalemyndighetens tjenestemenn som

Saksbehandling i Okkupasjonsretten 2014 Siktete, som etter vår anminnelige straffeprosesslovgivning overhodet ikke har noen plikt til å uttale seg, er i anordningen pålagt plikt såvel overfor påtalemyndigheten som retten til å gi opplysninger om sine økonomiske forhold. I denne forbindelse minnes om hva der tidligere er sagt om plikt til å gi opplysninger til erstatningsdirektoratet.

Av vesentlig betydning for sakenes hurtige fremme er det at rettslig forundersøkelse ikke er en nødvendig betingelse for at en sak kan bringes inn for lagmannsrett. Dette er etter omstendighetene helt forsvarlig, idet den rettslige forundersøkelses øyemed er å skaffe påtalemyndigheten materiale til avgjørelse av hvorvidt tiltale skal reises.

Våre eldre bestemmelser gir siktede en temmelig vid adgang til å kreve eller foreta bevisopptagelse under saksforberedelsen. Her har man nu fått den regel at siktede i landssviksaker ikke har adgang til å få foretatt bevisopptagelser uten samtykke fra retten, medmindre påtalemyndigheten gir sin tilslutning. Også her er hensikten å hindre at saksbehandlingen trekkes ut.

Hva *forelegg* angår så inneholder anordningen en utvidelse av adgangen til å utfordige slike. Det er gitt adgang til å utfordige forelegg, ikke alene om bøter og inndragning, men også om tillitstap, begrenset rettighetstap, oppholdsforbud eller flere av de nevnte straffer, men ikke om frihetsstraff. Et utfordiget forelegg skal den som har latt det utfordige straks sende avskrift av til sin nærmeste overordnede, som kan bestemme at det kan oppheves, selv om det alt er vedtatt. Videre kan han bestemme at saken skal bringes inn for retten eller at det skal utfordiges et nytt forelegg med et bestemt innhold. Dog må siktede senest innen to måneder etter at han har vedtatt forelegget gis beskjed om at det er opphevet. Man regner med at en stor del av de mindre alvorlige saker vil bli avgjort gjennom forelegg og dette vil jo også være nødvendig hvis ikke våre domstole skal bli helt overbebyrdet. På den annen side er det klart at der må vises en viss forsiktighet med utfordigelsen av forelegg innen man har fått en del domme som gir veiledning om hvor strengt de forskjellige forhold vurderes. Bestemmelsen om innberetning til overordnet myndighet om utfordigede forelegg henger blant annet sammen med at anordningen gir politiet denne utvidede adgang til å utfordige forelegg.

Hvis et utfordiget forelegg ikke vedtas og saken derfor kommer for herreds- eller byrett tilkalles domsmenn ved pådømmelsen alene hvor retten av hensyn til sakens art finner det påkrevet. Siktete skal ha offentlig forsvaret hvis forelegget går ut på tillitstap eller oppholdsforbud.

Hvor det gjelder saker som ikke angår straff og som etter landssviks- anordningen skal fremmes av erstatningsdirektoratet — altså saker om inn- dragning, erstatning, omstøtelse, oppløsning eller omdanning av selskaper m. v. — har direktoratet adgang til å utfordige forelegg. I den utstrek- ning som senere blir bestemt ved regler gitt av Kongen, kan den borgerlige

og militære påtalemyndighet utfordige slike forelegg i forbindelse med fore- legg om straff eller når kravet ellers i særlige tilfelle skal fremmes av dem. Ennvidere kan den borgerlige påtalemyndighet utfordige forelegg om av- skjedd etter tjenestemannsanordningen av 26. februar 1943, når det ikke gjelder militære tjenestemenn. Ethvert i dette avsnitt nevnt forelegg — undtatt forelegg mot tjenestemenn om avskjedd — skal straks i avskrift innsendes til erstatningsdirektoratet, hvis det er andre enn dette som har utfordiget det og direktoratet har adgang til å kreve at påtalemyndigheten innbringer saken for retten, medmindre forelegget blir ändret slik som di- rektoratet foreslår.

3. Påskyndende bestemmelser ved saksbehandlingen for domstolene.

Retten kan alltid avskjære bevisførsel når føring av beviset antas uten betydning for sakens utfall. Denne bestemmelse i anordningen er av ve- sentlig betydning for sakenes hurtige fremme, idet den utelukker at en siktet søker å føre sin sak ut på viddene ved bevisførsel.

Hva angår opplesning av rettslige og utenrettslige forklaringer og erklä- ringer under hovedforhandlingen bestemmer anordningen at slik opplesning alltid kan fine sted når retten anser det ubetenkelig og forklaringen eller erkläringen er avgitt av personer som er avgått ved døden eller er forsvun- net eller når innkalling til muntlig avhør er forbundet med særlige vansker eller kostnader. Denne bestemmelse innebærer bl. a. at man kan lese opp erkläring fra personer som landssvikene eller tyskerne har drept eller ført bort, kanskje nettopp for å undgå at de skulle kunne vitne mot dem eller fra folk som har måttet flykte fra landet og ikke senere er kommet tilrette.

4. Saker som ikke gjelder straff.

Her henvises til hva der er sagt ovenfor om erstatningsdirektoratets opp- gaver, blant annet om dets myndighet til å utfordige forelegg.

De siviletslige krav mot landssvikene vil i stor utstrekning kunne frem- mes i forbindelse med en straffesak. Dog kan retten alltid skille de sivile krav ut til særskilt behandling når den finner at et sivilt krav i vesentlig grad vil sinke straffesaken, hvis det fremmes sammen med denne.

Hvor det gjelder sivile krav som erstatningsdirektoratet stiller med skal påtalemyndigheten alltid gi direktoratet meddelelse når den tar med slike krav i en straffesak og direktoratet har da adgang til å la avgi møte. Det er et gjennomført prinsipp at det er erstatningsdirektoratet som har det avgjørende ord i disse saker.

I adskillig utstrekning vil de av erstatningsdirektoratet representerte krav bli fremmet for domstolene uten forbindelse med straffesak. Dels kan jo nemlig — som tidligere nevnt — inndragning finne sted hos den økonomisk ansvarlige, selv om de subjektive vilkår for straffedom ikke er tilstede og

uten at straffesak behøver å være reist eller å kunne reises mot noen. Dels vil krav om inndragning, erstatning, omstøtelse m. v. ofte være rettet mot andre enn den strafferettslig ansvarlige. Når disse saker fremmes særskilt og altså uten forbindelse med straffesak skal de behandles av de samme domstole som straffesakene mot landssvikene hører under, men etter de regler som vi har om sivile saker, for såvidt ikke annet følger av anordningen. Megling ved forliksrådet finner ikke sted. Til hovedforhandling ved herreds- og byrett og ved lagmannsrett tilkalles bare domsmenn når retten på grunn av sakens art finner det nødvendig.

Anordningen inneholder bestemmelse om korte frister for saksøkte til å gi tilsvarende og bevisoppgave.

5. Rettsmidler, fornyet behandling og anke.

De regler anordningen gir om adgang til å få prøvet en underordnet domstols avgjørelse av overordnet instans har som hovedhensikt å hindre overflødige eller unødige saksbehandlinger. Hovedreglen er at sakens parter skal slå seg til ro med den avgjørelse de har fått i en instans. De tilfelle hvor en overprøvelse tillates er:

En sak som er pådømt i herreds- eller byrett kan ikke innbringes for lagmannsrett til fornyet behandling uten samtykke fra Høyesteretts kjæremålsutvalg. Slikt samtykke skal bare gis når kjæremålsutvalget finner det sannsynlig at skyldspørsmålet er uriktig avgjort eller særlige grunner ellers tilsier at samtykke gis. Det er selvsagt ingen grunn til å gi samtykke til overprøvelse av en dom hvis kjæremålsutvalget finner at saken vil få samme utfall i lagmannsretten. Det blir bare spill av tid, arbeid og penger og til ingen nytte for den som ønsket fornyet behandling.

Når domfældte anker over de rettslige sider av en herreds- eller byrettsdom, må han også ha kjæremålsutvalgets samtykke. Hvis der er idømt dødsstraff eller ubetinget frihetsstraff over ett år trenges dog ikke samtykke. Da er saken så viktig for domfældte at han må ha adgang til å få dommen prøvet av overordnet domstol. Påtalemyndigheten må også ha samtykke til anke hvis den ikke har nedlagt påstand på dødsstraff eller frihetsstraff over ett år eller anker til gunst for domfældte.

De samme bestemmelser om samtykke gjelder også når anken angår dom av lagmannsrett. Dog således at samtykke her ikke er nødvendig, når der er idømt eller påstått dødsstraff eller ubetinget frihetsstraff over 6 år.

Når en sak behandles av Høyesterett er bevisopptagelse avhengig av samtykke fra kjæremålsutvalget.

Hvis dommen er avsagt av herreds- eller byrett og anken gjelder en formuesverdi under 10 000 kroner, må samtykke av lagmannen til for å få saken prøvet i lagmannsretten. Hvis anken går til Høyesterett må Høyesteretts kjæremålsutvalg samtykke, hvis formuesverdien ligger under 100 000 kroner eller hvis saken har vært behandlet av lagmannsretten som anke-domstol.

Bestemmelsene i foregående avsnitt, gjelder ikke bare, når de økonomiske spørsmål er avgjort i særskilt sak, men også når de er avgjort i forbindelse med straffesak.

De alminnelige frister som kommer til anvendelse ved anke og andre rettsmidler er adskillig forkortet i forhold til det som gjaldt tidligere.

Tilslutt bemerkes at straffeprosesslovens og domstolovens bestemmelser kommer til anvendelse på disse saker i den utstrekning anordningen ikke inneholder nye bestemmelser.

Dødsstraff fullbyrdes ved skyting.